

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ**

БАЛАЛАЄВА ОЛЕНА ЮРІЇВНА

УДК 378.147:811.124:371.64/.69:004(043.3)

**ПРОЕКТУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСІБНИКІВ
З ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ВИЩИХ АГРАРНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному університеті біоресурсів і природокористування України, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Тверезовська Ніна Трохимівна,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
професор кафедри соціальної педагогіки
та інформаційних технологій, м. Київ.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Карташова Любов Андріївна,
Комунальний вищий навчальний заклад Київської
обласної ради «Академія неперервної освіти», професор
кафедри філософії освіти та управління, м. Біла Церква;

кандидат педагогічних наук
Денисенко Світлана Миколаївна,
Національний авіаційний університет, доцент кафедри
комп'ютерних мультимедійних технологій, м. Київ.

Захист відбудеться 30 червня 2016 р. о 14³⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.459.01 в Інституті інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, 2-й поверх, зал засідань вченої ради, к. 205.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті (iitlt.gov.ua) та у відділі аспірантури і докторантури Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, 2-й поверх, к. 209.

Автореферат розіслано 27 травня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
к. пед. н., с. н. с.

А. В. Яцишин

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розбудова інформаційного суспільства є одним із стратегічних напрямів сучасної державної політики, визначеним Законами України «Про національну програму інформатизації», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» та ін. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року підкреслюється, що одним із пріоритетів її розвитку є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечує удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві, а серед основних завдань зазначається створення умов для розвитку індустрії сучасних засобів навчання (навчально-методичних, електронних, інформаційно-комунікаційних).

Соціальна значущість проблеми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіту зумовила значний резонанс у дослідженнях науковців. Концептуальні засади застосування інформаційних технологій в освіті закладено у працях В. Бикова, А. Верланя, Р. Гуревича, М. Жалдака, І. Захарової, В. Кухаренка, Н. Морзе, В. Осадчого, І. Роберт, О. Спіріна, Ю. Триуса та ін. Теоретико-методологічні основи розробки електронних засобів навчального призначення, проблеми їх номенклатури і класифікації відображено в дослідженнях О. Алексєєва, М. Беляєва, О. Баликіної, В. Бикова, С. Денисенко, Л. Зайнутдінової, В. Лапінського, Ю. Машбиця, Е. Скибицького, М. Шишкіної та ін. Концептуальні ідеї педагогічного проектування обґрунтовано у працях В. Безрукової, В. Докучаєвої, О. Заір-Бек, В. Краєвського, Л. Гризун, І. Колеснікової, Н. Масюкової, Ю. Машбиця, Н. Суртаєвої, Н. Яковлевої. Теоретичні та практичні аспекти створення і впровадження електронних підручників і посібників висвітлено в дослідженнях В. Агєєва, О. та І. Башмакових, Л. Білоусової, В. Вембер, В. Волинського, Л. Гризун, О. Зіміної, Ю. Жука, Т. Каменевої, Л. Карташової, О. Красовського, В. Мадзігона, О. Моргуна, О. Муковоза, В. Осадчого, С. Ракова, С. Христочевського. Теоретико-методичні засади проектування та використання системи електронного навчання в університетах аграрного профілю обґрунтовано у працях О. Глазунової, Н. Тверезовської; питанням розробки і застосування електронних посібників у вищій аграрній освіті присвячено наукові розвідки А. Андрющенко, В. Ільїна, Н. Кононец. Проте більшість досліджень проводилося на прикладі технічних, математичних і природничих дисциплін; проектування електронних посібників з латинської мови для аграрних ВНЗ не було предметом спеціального дослідження.

Проблема використання інформаційних технологій у навчанні іноземних мов досліджується у працях П. Асоянц, М. Бухаркіної, Т. Каменевої, Т. Коваль, Н. Муліної, Є. Полат та ін. Питання використання комп'ютерних технологій у навчанні латини більш ґрунтовно розроблені у працях європейських дослідників І. Бурх (I. Burch), С. Ганта (S. Hunt), Д. Гудхью (D. Goodhew), Дж. Моргана (J. Morgan), Дж. Мосс (J. Moss), А. Рейнхарда (A. Reinhard). Деякі аспекти дистанційного навчання та створення електронних освітніх ресурсів з латини висвітлено у розвідках Д. Дроздової, Н. Лазаревої, О. Рака, проте ґрунтовних праць за цією проблематикою у вітчизняній науковій літературі не заявлено.

В умовах інтеграції України до європейського простору актуалізується потреба суспільства у висококваліфікованих фахівцях-аграріях, які володіють не лише рідною (українською), а й міжнародною (латинською) професійною мовою, що зумовлює необхідність пошуку конструктивних ідей для модернізації навчання латини у вітчизняних ВНЗ, одним із шляхів якої є запровадження сучасних електронних посібників. Аналіз стану навчання латини в аграрних ВНЗ дозволяє констатувати низку суперечностей між:

- потребою суспільства у висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівцях аграрного профілю, які володіють міжнародною термінологією і недостатнім рівнем професійно-термінологічної компетентності випускників аграрних ВНЗ;

- необхідністю інформатизації вищої аграрної освіти, впровадження у навчальний процес сучасних електронних посібників з гуманітарних дисциплін і недостатньою розробленістю теоретичних і методичних основ їх проектування;

- необхідністю підвищення ефективності навчання термінологічної латини і консервативними методами викладання латинської мови в аграрних ВНЗ, браком електронних засобів навчання з цієї дисципліни.

Зазначені суперечності детермінують **проблему** наукового обґрунтування проектування електронних посібників з латинської мови для вищих аграрних навчальних закладів.

Отже, наявність суперечностей, актуальність і недостатня теоретична та методична розробленість проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження *«Проектування електронних посібників з латинської мови для вищих аграрних навчальних закладів»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов'язане з темою науково-дослідної роботи Національного університету біоресурсів і природокористування України «Розробка методів дистанційного навчання іноземних мов та створення електронних навчальних посібників з німецької, французької, латинської мов для аграрних закладів освіти всіх рівнів акредитації» (ДР №0102U006204). Тему дисертації затверджено вченою радою Природничо-гуманітарного навчально-наукового інституту Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 9 від 21.05.2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 29.03.2016 р.).

Мета дослідження – розробити модель проектування та методику використання електронного посібника з латинської мови для студентів аграрних ВНЗ.

Відповідно до мети визначено **задачі** дослідження:

- 1) здійснити аналіз стану проблеми проектування електронних посібників з латинської мови в педагогічній теорії та практиці, уточнити сутність поняття «електронний посібник»;

- 2) визначити принципи проектування електронних посібників з латинської мови для студентів аграрних ВНЗ;

- 3) розробити модель проектування електронного посібника як засобу підвищення ефективності навчання латинської мови студентів аграрних ВНЗ;

4) розробити модель використання електронного посібника у навчанні латинської мови студентів аграрних ВНЗ;

5) розробити основні компоненти методики використання електронного посібника у навчанні латинської мови студентів аграрних ВНЗ та експериментально перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – процес навчання латинської мови студентів аграрних ВНЗ.

Предмет дослідження – проектування електронних посібників з латинської мови для аграрних ВНЗ.

У дослідженні використано **методи теоретичні**: компаративний аналіз педагогічної та психологічної літератури для вивчення стану проблеми, порівняння та зіставлення різних поглядів на неї, уточнення понятійного апарату дослідження, системний аналіз для визначення структурно- і процесуально-організаційних характеристик проектування електронного посібника, моделювання для розробки моделі проектування електронного посібника як засобу підвищення ефективності навчання латинської мови студентів аграрних ВНЗ і моделі його використання; **емпіричні**: праксиметричні (вивчення електронних ресурсів з латини, хронометрія для вивчення затрат часу на виконання завдань), обсерваційні (спостереження, самоспостереження), діагностичні (анкетування, тестування, бесіда) для діагностування потреби у використанні електронних посібників і спрямованості навчальної мотивації студентів, педагогічний експеримент для практичної перевірки ефективності методики використання електронного посібника у навчанні латинської мови; **методи математичної статистики** для обробки та інтерпретації результатів педагогічного експерименту.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* запропоновано і теоретично обґрунтовано специфічні принципи проектування електронних посібників – «функціональної детермінованості» та «комплементарності», розроблено модель проектування електронного посібника як засобу підвищення ефективності навчання латинської мови студентів аграрних ВНЗ і модель його використання;

- *уточнено* поняття «електронний посібник» і «електронний навчальний посібник» шляхом співвіднесення з родовим поняттям «електронне видання» та визначення видових відмінностей на основі ознак дефініцій навчальних видань і специфічної видової ознаки – повноти реалізації дидактичного циклу, а також поняття «проектування електронного посібника»;

- *подальшого розвитку дістали* теоретико-методичні засади створення і використання комп'ютерно орієнтованих засобів навчання, зокрема, класифікація електронних засобів навчального призначення, система принципів проектування електронних посібників, критеріїв і показників ефективності їх застосування.

Практичне значення одержаних результатів:

- розроблено основні компоненти методики використання електронного посібника у навчанні латинської мови студентів аграрних ВНЗ, навчально-методичне забезпечення дисципліни «Латинська мова» для студентів напряму 6.110101 «Ветеринарна медицина», що містить комплекс завдань для проведення

лабораторних занять і самостійної роботи студентів, який передбачає застосування електронного посібника, та методичні рекомендації щодо його використання;

- створено електронний посібник з латинської мови «Elementa Linguae Latinae. Латинсько-український словник ветеринарно-медичних термінів» для студентів напряму 6.110101 «Ветеринарна медицина»;

- систематизовано електронні ресурси з латини, рекомендовані до застосування у навчальному процесі аграрних ВНЗ (<http://elearn.nubip.edu.ua>).

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у навчальному процесі аграрних ВНЗ, системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, для проектування та розробки електронних посібників з іноземних мов.

Основні положення та результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Національного університету біоресурсів і природокористування України (акт від 13.10.2014), Подільського державного аграрно-технічного університету (довідка № 75-01-388 від 03.06.2014), Полтавської державної аграрної академії (довідка № 01-06/73 від 28.05.2014).

Особистий внесок здобувача у працях, опублікованих у співавторстві, полягає в укладанні латинської, української та англійської частин словників [40; 50; 51] і словників посібників [42; 43; 45–48; 56; 57], вправ і тестів для студентів-ветеринарів [36; 56; 62], основного курсу посібників для студентів-агробіологів (теоретичний матеріал, вправи) [42; 44; 47; 57], курсу латини в схемах і таблицях [43; 44; 50; 51], термінологічних і граматичних додатків [40; 42; 44; 47; 50; 57; 62], визначенні особливостей реалізації принципів інтегративності та подвійної детермінації змісту навчання у процесі викладання латини [4], дидактичних властивостей комп'ютерних мереж у навчанні іноземних мов [41], загальних тенденцій розвитку системи засобів навчання в умовах інформатизації освіти [55].

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження обговорено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Actualní vymoženosti vědy – 2011» (Praha, 2011), «Perspektywiczne opracowania sa nauka i technikami – 2011» (Przemyśl, 2011), «Vznik moderní vědecké – 2012» (Praha, 2012), «Nauka i inowacja – 2012» (Przemyśl, 2012), «Образование и наука на XXI век – 2012» (Софія, 2012), «Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика» (Херсон, 2012), «Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI столітті» (Одеса, 2013), «Vědecký rokrok na přelomu tisyachalety – 2013» (Praha, 2013), «Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2013» (Przemyśl, 2013), «Trendy ve vzdělávání: Informační technologie a technické vzdělávání» (Olomouc, 2013), «Інформаційні технології в освіті, науці і виробництві» (Луцьк, 2013), «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання» (Київ, 2013), «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (Ялта, 2013), «Актуальні проблеми сучасної дидактики в контексті вимог інформаційного суспільства» (Рівне, 2013), «Інновації у вищій освіті» (Ніжин, 2013), «Теорія і практика дистанційного навчання в освіті» (Київ, 2013), «Інформаційно-комунікаційні технології навчання» (Умань, 2014), «Naukowa przestrzeń Europy – 2014» (Przemyśl, 2014), «Актуальные проблемы фундаментализации образования» (Чебоксары, 2014);

всеукраїнському науково-методологічному семінарі «Системи навчання і освіти в комп'ютерно орієнтованому середовищі» (Київ, 2015-2016), щорічних наукових конференціях професорсько-викладацького складу Національного університету біоресурсів і природокористування України (2003-2016).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 65 публікаціях автора (46 – одноосібних), з них: 8 навчальних і 12 навчально-методичних посібників, 11 статей у наукових фахових виданнях, 5 статей у наукових періодичних виданнях іноземних держав та у виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, 15 статей і тез у збірниках матеріалів конференцій, 14 статей у збірниках праць та інших виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (263 найменування, із них 25 – іноземними мовами) на 30 сторінках, 8 додатків на 45 сторінках. Дисертація містить 25 таблиць, 31 рисунок. Загальний обсяг дисертації становить 269 сторінок, із них основний текст – 194 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, задачі, об'єкт і предмет, зазначено методи роботи, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дослідження, наведено відомості про їх апробацію та впровадження, а також про публікації автора, структуру і зміст дисертації.

У першому розділі «**Теоретичні основи проектування та використання електронних посібників з латинської мови**» здійснено аналіз теоретичних підходів до проектування електронних посібників, уточнено понятійно-термінологічний апарат дослідження, визначено принципи проектування електронних посібників з латинської мови для аграрних ВНЗ, проаналізовано зарубіжні та вітчизняні електронні освітні ресурси з латини.

З урахуванням загальних тенденцій формування нової освітньої парадигми, дистинктивні ознаки якої полягають у побудові евристично-пошукової моделі навчального процесу, орієнтації на розвивальне навчання, формування компетентності, інтеграцію знань, вироблення вмінь самостійного пошуку й опрацювання інформації, технологізацію процесу навчання визначено підходи, на засадах яких доцільно здійснювати проектування електронного посібника з латинської мови – системний, компетентністний, діяльнісний, особистісно орієнтований і технологічний.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури встановлено, що електронному посібнику як педагогічній проблемі приділялося значно менше уваги, ніж електронному підручнику. Розглянуто основні підходи до визначення цих понять у сучасних дослідженнях: структурний, функціональний і дескриптивний, на основі узагальнення яких запропоновано такі дефініції: *електронний посібник* – розміщене на електронному носії чи в комп'ютерній мережі електронне видання, призначене на допомогу в практичній діяльності чи оволодінні навчальною дисципліною, що забезпечує реалізацію певних ланок дидактичного циклу (подання теоретичного матеріалу, організацію застосування знань, формування умінь і

навичок, контроль) засобами інформаційних технологій і не може бути трансформоване у паперовий аналог без утрати дидактичних властивостей; *електронний навчальний посібник* – розміщене на електронному носії чи в комп'ютерній мережі електронне видання, що доповнює або частково (повністю) замінює підручник у викладі навчального матеріалу з певної дисципліни, забезпечує реалізацію всіх ланок дидактичного циклу засобами інформаційних технологій і не може бути трансформоване у паперовий аналог без утрати дидактичних властивостей.

Визначено принципи проектування електронних посібників з латинської мови для аграрних ВНЗ: *системного підходу* (пріоритету кінцевої цілі, ієрархії, масштабу, цілісності, модульної побудови, розвитку, децентралізації, необхідної розмаїтості, невизначеності); *загальнодидактичні* (науковості, систематичності і послідовності, доступності, свідомості та активності, міцності, наочності, розвивального і виховного характеру навчання), *специфічні* (індивідуалізації, інтерактивності, структурування, функціональної детермінованості, комплементарності), *лінгвопрофесійні* (урахування вимог соціально-професійного середовища, інтегративності, професійної орієнтованості, селективності, подвійної детермінації змісту навчання, моделювання квазіпрофесійної діяльності, інтернаціоналізації, формування навчальної автономії, безперервності мовної освіти).

На основі критичного аналізу психолого-педагогічних джерел констатовано механічне поширення принципу (вимоги) повноти і безперервності дидактичного циклу на всі електронні навчальні видання, якому в цьому дослідженні протиставлено принципи *функціональної детермінованості* та *комплементарності*.

Принцип *функціональної детермінованості* полягає в тому, що структура електронного посібника будується залежно від його домінуючої функції, що визначає його видотипологічні характеристики, прогнозує його роль у навчальному процесі. Склад функцій електронного посібника залежить від багатьох факторів: мети і завдань дисципліни, специфіки методики її викладання тощо. Електронні посібники можуть реалізувати не всі, а й окремі фрагменти дидактичного циклу: повідомлення інформації, подання матеріалу (електронні довідники, словники, енциклопедії, лекції); закріплення знань, умінь, навичок (електронні практикуми, тренажери, збірки вправ); контроль рівня знань (електронні тести).

Прагнення зробити електронний посібник універсальним засобом широкого призначення на зразок «все в одному», брак чіткого ранжування цілей, надмірний тягар функціональних навантажень призводять до порушення структурної цілісності засобу навчання, безсистемності подачі матеріалу, створюючи значні дидактичні ризики. Це зумовлює необхідність дотримання під час проектування електронних посібників ще одного принципу – *комплементарності*, що розуміємо як спроможність електронного посібника доповнювати властивості, відсутні в традиційному підручнику та інших засобах навчання, інтегруватися з ними в єдину систему. У змістовому плані електронні посібники можуть доповнювати базовий матеріал підручника, концентруючись на окремих розділах, темах дисципліни; у функціональному – актуалізуючи певні фрагменти дидактичного циклу.

Доведено доцільність прогностики дидактичних ризиків під час проектування електронного посібника з метою їх мінімізації та запобігання потенційно

негативним впливам на навчальний процес. Поняття «*дидактичний ризик*» тлумачиться як передбачувана характеристика потенційної ситуації у навчанні, що може виникнути під час впровадження нового дидактичного засобу (технології, методу, прийому) і мати негативний вплив на процес навчання.

На основі аналізу сучасного світового ринку освітніх продуктів визначено основні тенденції щодо розвитку електронних ресурсів для вивчення латини: найширше представлені мультимедійні курси, різноманітні словники та перекладачі.

У другому розділі «**Проектування електронного посібника з латинської мови**» описано загальну методiku дослідження проблеми, визначено структурно- і процесуально-організаційні характеристики проектування електронного посібника з латинської мови, розроблено модель проектування електронного посібника як засобу підвищення ефективності навчання латинської мови студентів аграрних ВНЗ. Сформульовано гіпотезу дослідження: якщо процес навчання здійснювати на основі спеціально розробленої методики використання електронного посібника, спроектованого за авторською моделлю, то це сприятиме підвищенню ефективності навчання латинської мови студентів аграрних ВНЗ.

Проектування електронного посібника інтерпретується як процес створення науково обґрунтованого та експериментально підтвердженого проекту електронного посібника з прогнозованими характеристиками і дидактичними властивостями, що сприятимуть підвищенню ефективності навчання. На основі положень системного аналізу визначено і науково обґрунтовано структурно-організаційні та процесуально-організаційні характеристики проектування електронного посібника з латинської мови. Зокрема, до перших віднесено *аспекти* (функціональний і структурний) і *рівні* (концептуальний, технологічний, операційний, реалізаційний), до других – *стадії* та *етапи*.

На аналітичній стадії, що складається з етапів діагностування та цілепокладання, здійснюється аналіз реальної ситуації у навчальній практиці щодо конкретної дисципліни, проводиться діагностика цільової групи, визначаються проблема, об'єкт і предмет проектування, перевіряється доцільність створення електронного посібника, уточнюється його призначення, формулюється глобальна мета проектування та ідеальний кінцевий результат. Проектувальна стадія містить концептуальний, технологічний, операційний і реалізаційний етапи, спрямовані на пошук оптимальних проектних рішень за функціональним і структурним аспектами. На експериментальній стадії, що складається з констатувального, формувального та контрольно-узагальнювального етапів, здійснюється перевірка ефективності розробленої методики навчання за допомогою електронного посібника. Рефлексивна стадія складається з коригувального та адаптаційного етапів, на яких передбачено внесення необхідних змін, усунення недоліків у функціонуванні електронного посібника, адаптацію проекту до реальних умов навчального процесу в конкретному закладі, оцінку досягнення мети і узагальнення результатів.

На концептуальному рівні розроблено модель проектування електронного посібника як засобу підвищення ефективності навчання латинської мови студентів аграрних ВНЗ, що має універсальний характер і може слугувати основою для створення електронних посібників з іноземних мов (рис. 1).

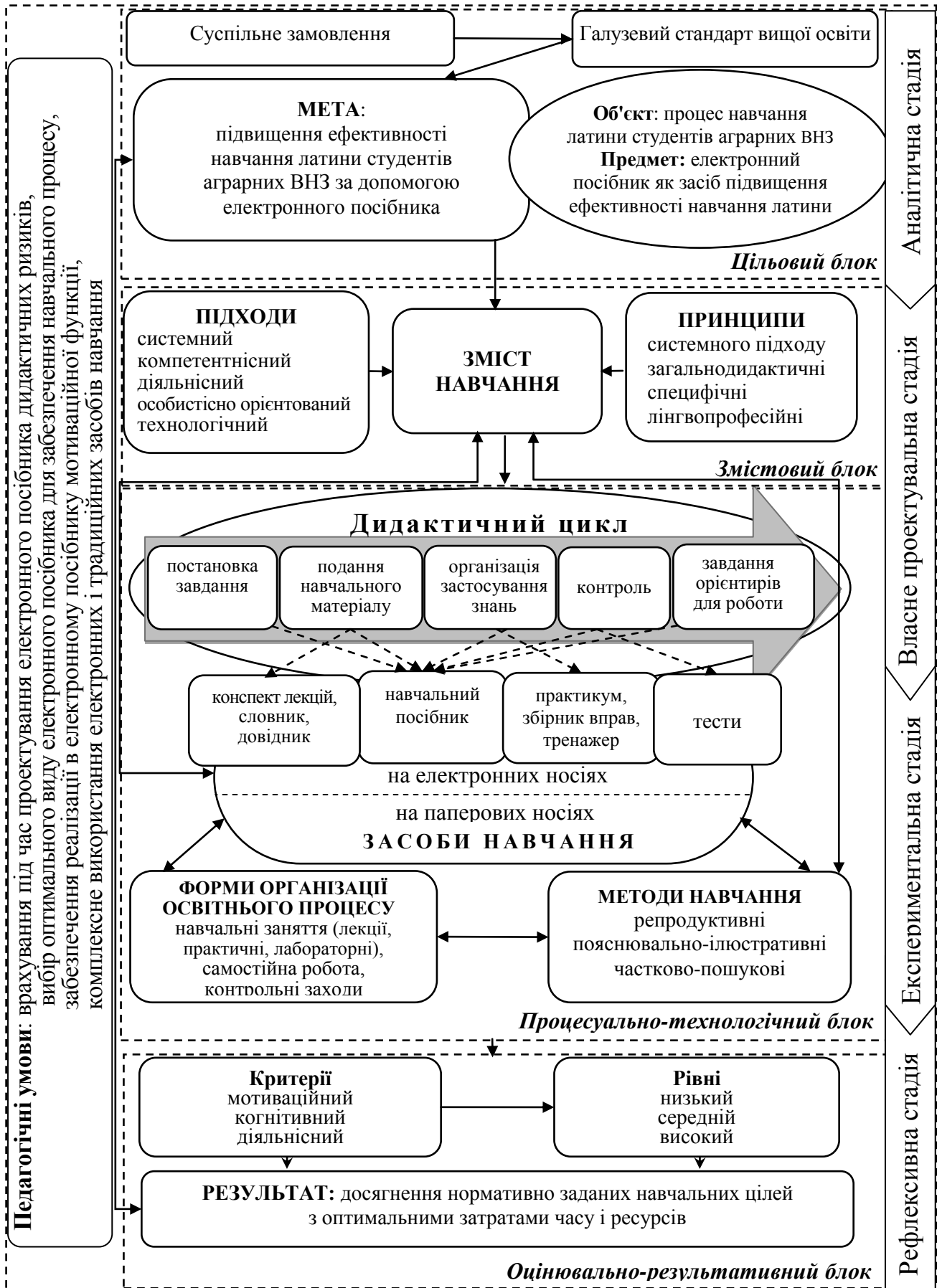

Рис. 1. Модель проектування електронного посібника як засобу підвищення ефективності навчання латинської мови студентів аграрних ВНЗ

Модель має цільовий, змістовий, процесуально-технологічний і оцінювально-результативний блоки, відбиває стадії проектування та педагогічні умови ефективної реалізації. Цільовий блок містить мету, об'єкт і предмет проектування електронного посібника, змістовий – зміст навчання, підходи та принципи; процесуально-технологічний блок відбиває процедуру вибору альтернатив – виду електронного посібника на основі забезпечення фрагмента дидактичного циклу і містить засоби та методи навчання, форми організації освітнього процесу. Оцінювально-результативний блок містить критерії ефективності навчання за допомогою електронного посібника для визначення відповідного рівня і загального оцінювання досягнення планованого результату. Двобічний зв'язок мета-результат у моделі детермінується поняттям «ефективність» і визначається ступенем відповідності реально досягнутих результатів нормативно заданим навчальним цілям з оптимальними затратами часу і ресурсів.

Ефективна реалізація запропонованої моделі здійснена за певних педагогічних умов, серед яких найбільш важливими є: врахування під час проектування електронного посібника дидактичних ризиків, вибір оптимального виду електронного посібника для забезпечення навчального процесу на конкретному етапі вивчення дисципліни, забезпечення реалізації в електронному посібнику мотиваційної функції, комплексне використання електронних і традиційних засобів навчання.

Розроблена модель є інваріантною щодо проектування будь-якого виду електронного посібника з латини для студентів різних напрямів підготовки аграрних ВНЗ. Проте у цьому дослідженні конкретизовано цільову аудиторію посібника, яку становлять студенти факультету ветеринарної медицини, що містить найбільший контингент слухачів курсу латини серед факультетів негуманітарного профілю.

На етапі цілепокладання з урахуванням факторів об'єктивних (забезпеченості студентів навчальними матеріалами, стану їхньої успішності та мотивації, нормативно заданих цілей з окресленими пріоритетами у формуванні компетенцій) і суб'єктивних (преференції студентів) визначено мету електронного посібника – допомогти у формуванні навичок аналізу та перекладу ветеринарно-медичних термінів і другорядні цілі: структуризація змісту навчання латинської мови, підвищення пізнавального інтересу студентів до вивчення латинської ветеринарної термінології, створення комфортних умов комп'ютерної підтримки традиційних технологій навчання латини та ветеринарної термінології.

На основі сформульованих цілей визначено головні функції електронного посібника: інформаційну, систематизуючу, закріплення та самоконтролю, самоосвіти, які обумовлюють його структуру. Макроструктура характеризує загальну будову та організацію підсистем і компонентів електронного посібника, що здатні виконувати відносно незалежні функції та водночас підпорядковані загальній меті. Для забезпечення досягнення поставлених цілей і реалізації функцій у макроструктурі електронного посібника виокремлено два базові модулі: «Словник» і «Посібник» та службовий модуль «Допомога».

Електронний посібник не дублює паперові аналоги, а суттєво відрізняється від них за багатьма параметрами обох модулів на рівні макро- і мікроструктури.

Зокрема, модуль «Словник» порівняно із друкованими словниками має значно більший реєстр за рахунок включення термінологічних словосполучень, містить граматичні коментарі до всіх вхідних одиниць, а також ілюстративні схеми, за якими будуються багатокomпонентні терміни, що забезпечує систематизацію знань, допомагає здійсненню самоконтролю. Модуль «Посібник», побудований за принципом довідника, відрізняється від друкованих аналогів специфічним структуруванням навчального матеріалу, послідовним використанням прийомів когнітивної візуалізації, особливим викладом навчального матеріалу за темою «Структура анатомічних термінів» із використанням моделей, що розкривають сам механізм творення термінів, сприяють засвоєнню узагальненого способу виконання завдань на переклад термінів. Специфіка викладу інформації зі структури термінів з елементами моделювання, прийнята в модулях «Словник» і «Посібник», забезпечує цілісність електронного посібника як системи, що виявляється у виникненні в ній нових інтегративних якостей, не властивих окремим компонентам, хоча кожен модуль є відносно автономним і може використовуватися як самостійний.

Можливість перевірити свої знання створює сприятливі умови для самонавчання, стимулює студента до опанування складного термінологічного матеріалу, розвиває прагнення самостійно здобувати знання. Швидкість пошуку необхідної одиниці, додаткова граматична підтримка, зручність у використанні, ергономічний дизайн, дружній і функціональний інтерфейс забезпечують реалізацію мотиваційної функції, яка в друкованих виданнях представлена імпліцитно. Підвищення пізнавального інтересу студентів до вивчення термінології, створення комфортних умов комп'ютерної підтримки традиційних технологій навчання є передумовами, що впливають на підвищення ефективності навчального процесу.

У третьому розділі **«Методика використання електронного посібника у навчанні латинської мови студентів аграрних ВНЗ»** розроблено модель і описано основні компоненти методики використання електронного посібника у навчанні латинської мови студентів аграрних ВНЗ.

На основі положень системного, компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та технологічного підходів, лінгвопрофесійних і методичних принципів навчання класичних мов, принципу комплексного використання традиційних і комп'ютерно орієнтованих засобів, методів навчання і форм організації освітнього процесу розроблено модель використання електронного посібника у навчанні латинської мови студентів аграрних ВНЗ, що складається з цільового, змістового, технологічного і оцінювально-результативного блоків (рис. 2).

Модель слугує підґрунтям для розроблення методики використання електронного посібника у навчанні латинської мови студентів аграрних ВНЗ, що містить такі компоненти: мету і завдання, реалізація яких сприятиме досягненню планованого результату, зміст, методи і засоби навчання, форми організації освітнього процесу, критерії та рівні ефективності навчання із використанням електронного посібника. Метою використання електронного посібника є забезпечення можливості підвищення ефективності процесу навчання латинської мови на основі дидактичного потенціалу посібника та авторських методичних напрацювань з формування навичок використання латинської фахової термінології.

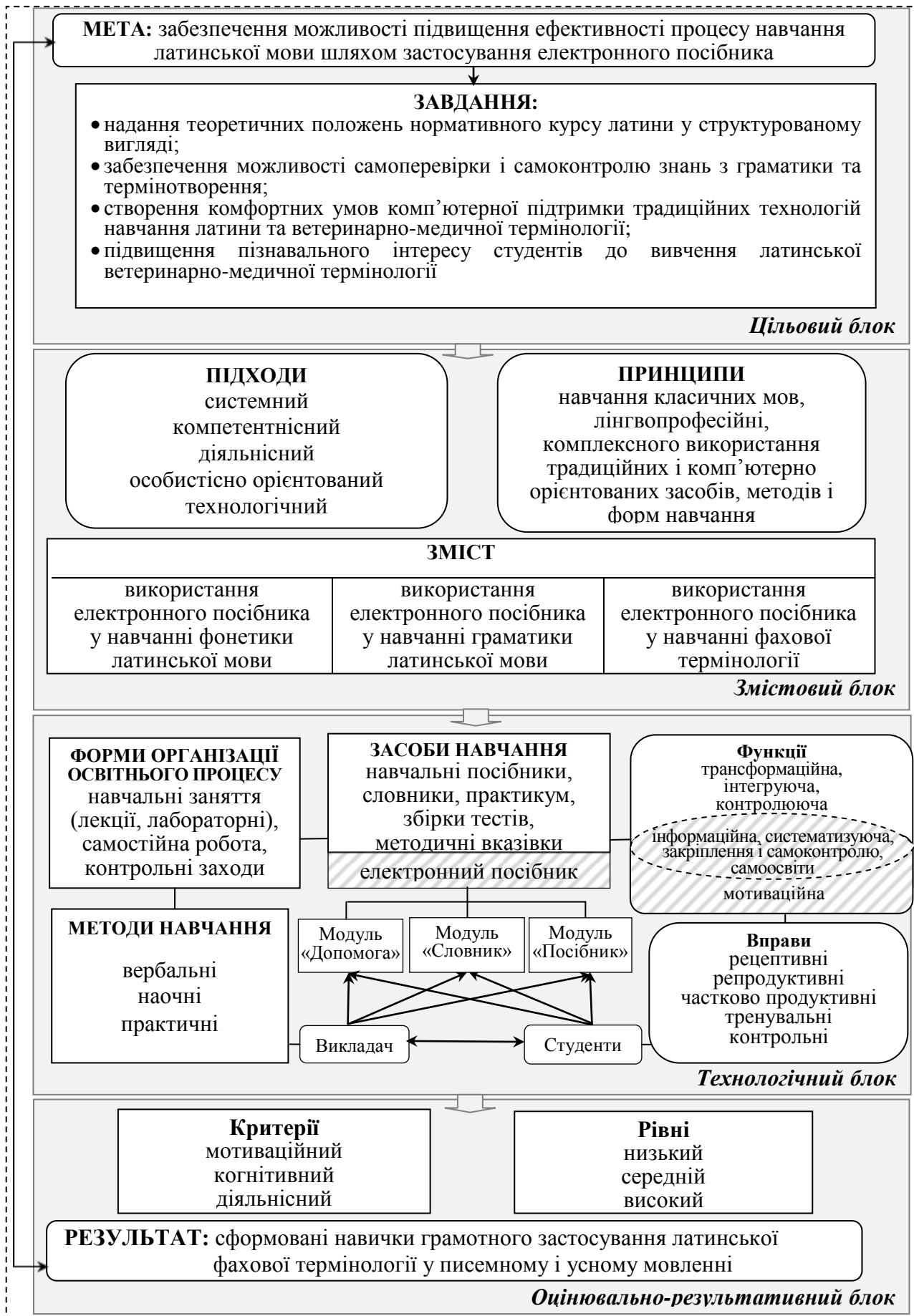

Рис. 2. Модель використання електронного посібника у навчанні латинської мови студентів аграрних ВНЗ

До основних завдань належать: надання теоретичних положень курсу латини у структурованому вигляді, забезпечення можливості самоперевірки і самоконтролю знань із граматики та термінотворення, підвищення пізнавального інтересу студентів до вивчення термінології, створення комфортних умов комп'ютерної підтримки традиційних технологій навчання.

Методика використання електронного посібника у навчанні латинської мови передбачає: використання електронного посібника у навчанні фонетики і граматики, а також фахової термінології, що мають певні відмінності щодо функціонального навантаження модулів електронного посібника.

Розроблене навчально-методичне забезпечення дисципліни «Латинська мова» містить опис проведення занять із застосуванням електронного посібника, що включає мету, завдання, зміст навчального матеріалу, вимоги до набутих знань, умінь і навичок, зразки вправ для формування відповідних умінь і навичок і (або) тестові завдання для перевірки їх сформованості. Запропонована методика фокусується, в основному, на забезпеченні можливості формування навичок перекладу термінів, проте торкається вона і навичок орфоепічних, орфографічних, граматичних. Завдяки тому, що певні дії (наприклад, читання, написання і переклад) можуть закріплюватися у вигляді навичок і переходити у план автоматизованих актів, студент у своїй діяльності поступово позбавляється необхідності контролювати і регулювати елементарні акти (стежити за вимовою, перевіряти орфографію) і зосереджується на виконанні більш складних і важливих завдань.

Електронний посібник може застосовуватися в усіх формах організації освітнього процесу, передбачених програмою навчальної дисципліни (лекціях, практичних заняттях, самостійній роботі, контрольних заходах), і використовуватися у навчальному процесі як джерело навчальної інформації (для ознайомлення з теоретичним матеріалом і термінологією), засіб для актуалізації, систематизації, самоперевірки та самокорекції знань з граматики та основ ветеринарної термінології, допомоги у формуванні умінь і навичок аналізу та перекладу термінів.

У четвертому розділі ***«Експериментальна перевірка ефективності методики використання електронного посібника у навчанні латинської мови студентів аграрних ВНЗ»*** описано організацію та хід експериментальної роботи, наведено результати статистичного аналізу емпіричних даних і рефлексивної стадії дослідження.

З метою перевірки ефективності розробленої методики проведено педагогічний експеримент, що складався з трьох етапів: *констатувального* (2002-2012 рр.), на якому досліджено стан і тенденції у навчанні латини в аграрних ВНЗ, здійснено аналіз наявних електронних ресурсів та видань з латини, діагностику потреби у студентів щодо використання електронного посібника; *формуального* (2013-2014 рр.), на якому проводилося навчання латини студентів аграрних ВНЗ за авторською методикою і *контрольно-узагальнювального* (2014 р.), на якому здійснено кількісний та якісний аналіз емпіричних даних, систематизацію й узагальнення результатів експерименту.

Експериментальною базою дослідження слугували Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ), Подільський державний аграрно-технічний університет (м. Кам'янець-Подільський), Полтавська державна

аграрна академія (м. Полтава). Загалом до участі у проведенні експериментальної роботи було залучено 352 студенти, 6 викладачів. У формульованому етапі експерименту взяли участь 247 студентів факультету ветеринарної медицини НУБіП України. За умовами експерименту студенти контрольної групи (124 особи) навчалися за традиційною методикою, експериментальної (123 особи) – за авторською.

Визначено критерії ефективності навчання латини за розробленою методикою: мотиваційний (показники: спрямованість і рівень навчальної мотивації під час вивчення дисципліни «Латинська мова», наявність потреби у використанні електронних засобів навчання латини); когнітивний (показники: обсяг знань з граматики латинської мови та ветеринарної термінології); діяльнісний (показники: сформованість практичних умінь і навичок читання, написання, аналізу та перекладу латинських ветеринарних термінів, швидкість виконання завдань з перекладу); встановлено рівні оцінки ефективності (низький, середній, високий).

Порівняльний аналіз динаміки спрямованості навчальної мотивації засвідчив, що різниця у прирості кількості студентів, в яких переважають внутрішні мотиви вивчення латини склала 10,4% на користь експериментального масиву. Доведено, що позитивні зміни відбулися і щодо перерозподілу рівнів мотивації: в експериментальній групі чисельність студентів із низьким рівнем мотивації знизилася на 1,4%, із високим – зросла на 9,4%; в контрольній – кількість студентів із низьким рівнем мотивації зменшилася на 0,4%, із високим – зросла на 0,8%.

Велику питому вагу в оцінці ефективності розробленої методики мають когнітивний та діяльнісний критерії. Оцінювання показників обсягу знань з нормативного курсу латинської граматики здійснюється в нерозривній єдності з оцінкою знань ветеринарної термінології, адже дисципліна «Латинська мова» має інтеграційну природу і забезпечується чіткою термінологічною спрямованістю курсу. Контроль знань проводився шляхом тестування за ключовими темами; тести містили не лише теоретичні питання, а й практичні завдання, що забезпечило можливість оцінки деяких показників діялісного критерію (сформованості відповідних умінь і навичок). Узагальнення результатів впливу розробленої методики на показники успішності навчання проведено на основі статистичного опрацювання даних, отриманих під час тестування. Для перевірки гіпотези про збіг характеристик двох груп, зокрема для визначення того, чи є суттєва різниця між середніми значеннями показників успішності студентів в контрольній та експериментальній групах, наскільки ці відмінності є достовірними і чи можна їх екстраполювати на всю генерацію використано критерій Стьюдента. Констатовано позитивні відмінності у засвоєнні навчального матеріалу в експериментальній групі, що виявилось у підвищенні чисельності студентів із середнім і високим рівнем засвоєння матеріалу. Зокрема, в експериментальній групі кількість студентів із низьким рівнем засвоєння навчального матеріалу на 14,2% менша, ніж в контрольній, водночас частки студентів, що демонструють середній і високий рівень – більші на 9,2% і 5% відповідно. У цілому, за результатами статистичного аналізу, середній бал в експериментальній групі на 0,51 вище, ніж в контрольній.

Також визначено, що більшість студентів у контрольній та експериментальній групах продемонстрували низьку швидкість виконання тестів, проте в останній

частка студентів, що виконала завдання із середнім рівнем швидкості більша на 9,2%, і ще 6,4% студентів показали високий рівень швидкості виконання завдань. З'ясовано, що в цілому швидкість виконання тестових завдань в експериментальній групі на 7,8 % вища, ніж у контрольній (достовірність підтверджено статистичним аналізом за критерієм χ^2 Пірсона).

Проведений педагогічний експеримент підтвердив гіпотезу, що організація процесу навчання латинської мови студентів аграрних ВНЗ на основі розробленої методики використання електронного посібника, спроектованого за авторською моделлю, сприяє підвищенню ефективності цього процесу.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми наукового обґрунтування проектування електронних посібників з латинської мови для вищих аграрних навчальних закладів. Відповідно до мети та задач дослідження отримано такі основні результати: уточнено дефініції базових понять за зазначеною проблематикою, розроблено модель проектування електронного посібника як засобу підвищення ефективності навчання латинської мови студентів аграрних ВНЗ, модель і методику використання електронного посібника у навчанні латинської мови студентів аграрних ВНЗ, ефективність якої підтверджено експериментальним шляхом. Результати дослідження дають підставу сформулювати такі висновки:

1. На основі аналізу психолого-педагогічних і нормативно-правових джерел із проблематики дослідження виявлено відсутність єдиної загальноприйнятої дефініції поняття «електронний посібник», а також нечітке розмежування понять «електронний посібник» і «електронний підручник», які в наукових розвідках часто вживаються у відношеннях тотожності, перехрещення та супідрядності. Уточнено сутність понять: «електронний посібник» – розміщене на електронному носії чи в комп'ютерній мережі електронне видання, призначене на допомогу в практичній діяльності чи оволодінні навчальною дисципліною, що забезпечує реалізацію певних ланок дидактичного циклу (подання теоретичного матеріалу, організацію застосування отриманих знань, формування умінь і навичок, контроль) засобами інформаційних технологій і не може бути трансформоване у паперовий аналог без втрати дидактичних властивостей; «електронний навчальний посібник» – розміщене на електронному носії чи в комп'ютерній мережі електронне видання, що доповнює або частково (повністю) замінює підручник у викладі навчального матеріалу з певної дисципліни, забезпечує реалізацію всіх ланок дидактичного циклу засобами інформаційних технологій і не може бути трансформоване у паперовий аналог без втрати дидактичних властивостей.

2. Проектування електронного посібника з латинської мови доцільно розглядати як багатоаспектний і багаторівневий процес створення науково обґрунтованого та експериментально підтвердженого проекту електронного посібника з прогнозованими дидактичними властивостями, що сприятимуть підвищенню ефективності навчання, і здійснювати з урахуванням таких принципів: *системного підходу* (пріоритету кінцевої цілі, ієрархії, масштабу, цілісності,

модульної побудови, розвитку, децентралізації, необхідної розмаїтості, невизначеності); *загальнодидактичних* (науковості, систематичності і послідовності, доступності, свідомості та активності, міцності, наочності, розвивального і виховного характеру навчання), *специфічних* (індивідуалізації, інтерактивності, структурування, функціональної детермінованості, комплементарності), *лінгвопрофесійних* (урахування вимог соціально-професійного середовища, інтегративності, професійної орієнтованості, селективності, подвійної детермінації змісту навчання, моделювання квазіпрофесійної діяльності, інтернаціоналізації, формування навчальної автономії, безперервності мовної освіти).

3. Розроблена модель проектування електронного посібника як засобу підвищення ефективності навчання латинської мови студентів аграрних ВНЗ має універсальний характер і може слугувати основою для створення електронних посібників з іноземних мов. Модель містить чотири взаємопов'язані блоки, до складу яких входять відповідні компоненти: *цільовий*, що становлять мета, об'єкт і предмет проектування електронного посібника, *змістовий* – зміст навчання, підходи та принципи, *процесуально-технологічний* – засоби та методи навчання, форми організації освітнього процесу і *оцінювально-результативний* – критерії та рівні ефективності навчання, результат. Модель ефективно реалізується за таких педагогічних умов: урахування під час проектування електронного посібника дидактичних ризиків, вибір оптимального виду електронного посібника для забезпечення навчального процесу на конкретному етапі вивчення дисципліни, забезпечення реалізації в електронному посібнику мотиваційної функції, комплексне використання інноваційних електронних і традиційних засобів навчання.

4. Модель використання електронного посібника у навчанні латинської мови студентів аграрних ВНЗ доцільно розробляти як систему взаємопов'язаних компонентів, об'єднаних у блоки: *цільовий* (фіксує мету і завдання використання посібника), *змістовий* (на основі положень системного, компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та технологічного підходів, лінгвопрофесійних і методичних принципів навчання класичних мов, принципу комплексного використання традиційних та інноваційних комп'ютерно орієнтованих засобів, методів навчання і форм організації освітнього процесу конкретизує використання електронного посібника у навчанні фонетики і граматики латинської мови, а також фахової термінології відповідно до нормативно заданого змісту навчання); *технологічний* (базується на комплексному використанні традиційних та інноваційних комп'ютерно орієнтованих засобів, методів навчання і форм організації освітнього процесу, фіксує функції засобів навчання, взаємодію суб'єктів навчання з електронним посібником, види вправ як основного практичного методу) і *оцінювально-результативний* (містить критерії ефективності навчання за допомогою електронного посібника для визначення відповідного рівня і загального оцінювання досягнення планованого результату).

5. Запропонована модель використання електронного посібника у навчанні латинської мови студентів аграрних ВНЗ може слугувати підґрунтям для розробки відповідної методики, основними компонентами якої є: мета, завдання, зміст,

методи та засоби навчання, форми організації освітнього процесу, критерії та рівні ефективності використання електронного посібника. Експериментальна перевірка засвідчила перевагу ефективності навчання латини за запропонованою методикою порівняно із традиційною за мотиваційним, когнітивним і діяльнісним критеріями. Експериментальні дані переконливо підтвердили практичну дієвість розробленої методики, а також гіпотезу дослідження, що організація процесу навчання на основі методики використання електронного посібника, спроектованого за розробленою моделлю, сприяє підвищенню ефективності навчання латинської мови студентів аграрних ВНЗ.

Проведене дослідження не вичерпує розв'язання всього спектру проблем, пов'язаних із проектуванням електронних освітніх ресурсів для вивчення латинської мови. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є розробка теоретико-методичних засад створення та використання інших видів електронних освітніх ресурсів (електронних підручників, навчальних посібників, мультимедійних курсів, збірок інтерактивних тестів тощо), психолого-педагогічні проблеми оцінювання їх якості та апробації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Посібники

1. Балалаєва О. Ю. *Elementa Linguae Latinae*. Латинсько-український словник ветеринарно-медичних термінів : навч.-метод. посібник [Електронний ресурс] / О. Ю. Балалаєва. – К. : НУБіП, 2014. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. вимоги : Pentium; 32 Mb RAM; Windows 98SE/2000/XP/7. – Назва з екрану.

Статті у фахових виданнях

2. Балалаєва О. Ю. Електронні посібники з латинської мови для формування термінологічної компетентності майбутніх ветеринарів / О. Ю. Балалаєва // Біоресурси і природокористування. – 2012. – Т. 4, № 5/6. – С. 171–175.

3. Балалаєва О. Ю. Принцип інтегративності у навчанні латини на факультетах ветеринарної медицини / О. Ю. Балалаєва // Наукові праці [Чорноморського держ. університету ім. Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія]. Серія : Педагогіка. – 2012. – Т. 209, вип. 197. – С. 44–48.

4. Тверезовська Н. Т. Реалізація лінгвопрофесійних принципів у навчанні латини студентів-ветеринарів / Н. Т. Тверезовська, О. Ю. Балалаєва // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – Вип. 100. – С. 388–392 (Серія : Педагогічні науки).

5. Балалаєва О. Ю. Фасетні класифікації електронних засобів навчального призначення [Електронний ресурс] / О. Ю. Балалаєва // Інформаційні технології і засоби навчання, 2013. – Т. 38, вип. 6. – С. 41–52. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/926#.U105yqJ0ImQ> (включено до міжнародної наукометричної бази).

6. Балалаєва О. Ю. Еволюція поняття «електронний підручник» / О. Ю. Балалаєва // Оновлення змісту, форм та методів навчання та виховання в

зкладах освіти : зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2014. – Вип. 9 (52). – С. 113–117.

7. Балалаєва О. Ю. Наочність як принцип розробки електронних посібників: за і проти / О. Ю. Балалаєва // Вісник Черкаського університету : [зб. наук. ст.]. – Вип. № 1 (274), Серія : Педагогічні науки. – Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2013. – С. 8–12.

8. Балалаєва О. Ю. Кореляція дидактичних принципів науковості і доступності при розробці електронних посібників / О. Ю. Балалаєва // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 6. – С. 327–334.

9. Балалаєва О. Ю. Поняття «дидактичний ризик» у контексті проектування електронних посібників / О. Ю. Балалаєва // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія : Психолого-педагогічні науки, 2013. – № 2. – С. 7–12.

10. Балалаєва О. Ю. Психолого-педагогічні проблеми використання електронних посібників / О. Ю. Балалаєва // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький : ДПУ ім. Григорія Сковороди, 2013. – Вип. 30. – С. 42–47.

11. Балалаєва О. Ю. Історико-педагогічний аналіз розвитку методики викладання латини у ВНЗ на межі ХХ–ХХІ ст. / О. Ю. Балалаєва // Нова педагогічна думка : наук.-метод. журн. – Рівне : РОППО, 2013. – № 2. – С. 89–92.

12. Балалаєва О. Ю. Аналітичний огляд електронних ресурсів для вивчення латинської мови [Електронний ресурс] / О. Ю. Балалаєва // Інформаційні технології і засоби навчання, 2014. – Т. 40, № 2. – С. 74–82. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/962#.VL02zCzdUec> (включено до міжнародної наукометричної бази).

13. Балалаєва О. Ю. Аналіз сутності поняття «електронний навчальний словник» / О. Ю. Балалаєва // Проблеми сучасного підручника. – 2014. – Вип. 14. – С. 26–33.

14. Балалаєва О. Ю. Дидактичні ризики реалізації принципів індивідуалізації та інтерактивності в електронних посібниках / О. Ю. Балалаєва // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – Вип. 48. – С. 47–52.

15. Балалаєва О. Ю. Функціональна детермінованість і комплементарність як принципи розробки електронних посібників [Електронний ресурс] / О. Ю. Балалаєва // Інформаційні технології і засоби навчання, 2015. – Т. 46, № 2. – С. 1–10. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/viewFile/1211/908> (включено до міжнародної наукометричної бази).

16. Балалаєва О. Ю. Діагностика наявності потреби у використанні електронних засобів навчання латини студентами-ветеринарами / О. Ю. Балалаєва // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». – К. : Міленіум, 2015. – Вип. 208. – Ч. 1. – С. 8–14 (включено до міжнародної наукометричної бази).

17. Balalajeva O. Major principles of teaching Latin at the Departments of Veterinary Medicine in Ukrainian agrarian universities / Olena Balalajeva // Edukacja – Technika – Informatyka. Wybrane problemy edukacji technicznej i zawodowej : Rocznik naukowy. – № 4, Część 1. – Rzeszów : Wyd. FOSZE, 2013. – P. 529–534 (включено до міжнародної наукометричної бази).

Праці апробаційного характеру

18. Балалаєва О. Ю. Из досвіду розробки електронного латинсько-українського словника ветеринарно-медичних термінів / О. Ю. Балалаєва // Actualní vymoženosti vedy – 2011 : materialy VII Mezinárodní vědecko-praktická conference (27.06 – 05.07.2011, Praha). – Praha : Education and Science, 2011. – Díl. 13. Filologické vedy. – С. 9–11.

19. Балалаєва О. Ю. Відродження курсу латинської мови у вищій професійній школі на початку ХХ століття / О. Ю. Балалаєва // Vznik moderní vědecké – 2012 : materiály VIII mezinárodní vědecko-praktická conference (27.09–05.10.2012, Praha). – Praha : Education and Science, 2012. – Díl. 9. Pedagogika. – С. 22–24.

20. Балалаєва О. Ю. Концептуальні ідеї професійної лінгводидактики в аграрних ВНЗ / О. Ю. Балалаєва // Nauka i inowacja – 2012 : materiały VIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (07–15 października 2012, Przemyśl). – Przemyśl : Nauka i studia, 2012. – Vol. 9. Pedagogiczne nauki. – С. 38–40.

21. Балалаєва О. Ю. Латина ХХІ століття: проблеми і перспективи курсу у вищій школі / О. Ю. Балалаєва // Vznik moderní vědecké – 2012 : materiály VIII mezinárodní vědecko-praktická conference (27.09–05.10.2012, Praha). – Praha : Education and Science, 2012. – Díl 10. Pedagogika. – С. 79–81.

22. Балалаєва О. Ю. Принцип інтернаціоналізації освіти у навчанні латини студентів-ветеринарів / О. Ю. Балалаєва // Образованието и науката на ХХІ век – 2012 : материали за VIII Междунар. научна практ. конф. (17–25 октомври 2012, София). – София : Бял ГРАД-БГ, 2012. – Т. 27. Педагогически науки. – С. 74–76.

23. Балалаєва О. Ю. Проблеми реалізації принципів систематичності і послідовності, активності і свідомості в електронних посібниках / О. Ю. Балалаєва // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Додаток 1 до Вип. 29, Т. V : Тематичний вип. «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К. : Гнозис, 2013. – С. 93–99.

24. Балалаєва О. Ю. Реалізація принципу міцності знань в електронних підручниках і посібниках / О. Ю. Балалаєва // Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у ХХІ столітті : зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. науково-практ. конф. (7–8 червня 2013 р., м. Одеса). – Одеса : Південна фундація педагогіки, 2013. – С. 92–94.

25. Балалаєва О. Ю. Класифікації електронних засобів навчального призначення, побудовані за ієрархічним методом / О. Ю. Балалаєва // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Додаток 1 до Вип. 31, Т. IX : Тематичний вип. «Вища освіта в Україні у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2013. – С. 137–145.

26. Balalajeva O. New paradigm of teaching Latin in the XX–XXI centuries [Електронний ресурс] / Olena Balalajeva // Trendy ve vzdělávání: Informační technologie a technické vzdělávání. – Olomouc : a. g., 2013. – P. 365–368. – Режим доступу : http://www.kteiv.upol.cz/tvv_web/tvv13/tvv_2013_proceedings.pdf.

27. Балалаєва О. Ю. До проблеми визначення поняття «програмний засіб навчального призначення» / О. Ю. Балалаєва // Vědecký pokrok na přelomu tisyachalety – 2013 : materiály IX Mezinárodní vědecko-praktická konference (27.05.2013, Praha). – Praha : Education and Science, 2013. – Díl. 20. Pedagogika. – С. 17–19.

28. Балалаєва О. Ю. Здійснення принципу єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання в електронних посібниках / О. Ю. Балалаєва // Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2013 : materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (07–15 czerwca, 2013). – Przemysł : Nauka i studia, 2013. – Vol. 17. Pedagogiczne nauki. – С. 3–4.

29. Балалаєва О. Ю. Структурні особливості електронних словників / О. Ю. Балалаєва // Naukowa przestrzeń Europy – 2014 : materiały X Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (07–15 kwietnia 2014, Przemysł). – Przemysł : Nauka i studia, 2014. – Vol. 16. Pedagogiczne nauki. – С. 3–5.

30. Балалаєва О. Ю. Принципи індивідуалізації та інтерактивності при розробці електронних посібників / О. Ю. Балалаєва // Інформаційно-комунікаційні технології навчання : тези доповідей Всеукраїнської наук.-практ. конф. (23 травня 2014 р., м. Умань) / Уманський ДПУ імені Павла Тичини; гол. ред. Ткачук Г. В. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – С. 125–129.

31. Балалаєва Е. Ю. Универсальные и специфические функции учебных словарей [Електронний ресурс] / Е. Ю. Балалаєва // Актуальные проблемы фундаментализации образования : материалы Междунар. заочн. онлайн-конф. (1.04.2014, г. Чебоксары). – Режим доступу : <http://interactive-plus.ru/e-articles/conf-9/conf-9-1934.pdf>.

32. Balalajeva O. Y. Expedience and needs for using e-learning tools for Latin language by students-veterinarians / O. Y. Balalajeva // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Додаток 2 до Вип. 35, Т. IV (16) : Тематичний вип. «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К. : Гнозис, 2015. – С. 7–13.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

33. Балалаєва О. Ю. Використання програмованих вправ на заняттях з фонетики латинської мови / О. Ю. Балалаєва // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. праць. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. – Вип. 23. – С. 89–90.

34. Балалаєва О. Ю. Дидактичні принципи дистанційного навчання іноземних мов / О. Ю. Балалаєва // Науковий вісник Національного аграрного університету. – К. : НАУ, 2003. – Вип. 65. – С. 212–216.

35. Балалаєва О. Ю. Тести з латинської мови для студентів факультету лісового господарства та факультету садово-паркового господарства та ландшафтної архітектури : метод. посібник / О. Ю. Балалаєва ; Національний аграрний університет. – К. : Вид-во НАУ, 2003. – 50 с.

36. Балалаєва О. Ю. Тести з латинської мови для студентів факультету ветеринарної медицини та факультету якості та безпеки продукції АПК : метод. посібник / О. Ю. Балалаєва, Н. В. Галичина ; Національний аграрний університет. – К. : Вид-во НАУ, 2003. – 59 с.

37. Балалаєва О. Ю. Тести з латинської мови для студентів факультетів агробіологічного профілю : метод. посібник / О. Ю. Балалаєва ; Національний аграрний університет. – К. : Вид-во НАУ, 2003. – 52 с.

38. Балалаєва О. Ю. Латинська мова : метод. посібник для студ. I курсу ф-ту садово-паркового господарства та ландшафтної архітектури / О. Ю. Балалаєва ; Національний аграрний університет. – К. : Вид-во НАУ, 2003. – 122 с.

39. Балалаєва О. Ю. Латинська мова : метод. посібник для студ. I курсу агроном. та плодоовоч. ф-тів / О. Ю. Балалаєва. – К. : Вид-во НАУ, 2004. – 135 с.

40. Балалаєва О. Ю. Латинсько-український і українсько-латинський словник ветеринарно-медичних термінів / О. Ю. Балалаєва, Н. В. Галичина. – К. : ВЦ НАУ, 2004. – 161 с.

41. Хоменко Л. О. Досвід розробки методів дистанційного навчання іноземних мов у НАУ [Електронний ресурс] / Л. О. Хоменко, О. Ю. Балалаєва // Наукові доповіді Національного аграрного університету. – 2005. – Вип. 1 (1). – Режим доступу : <http://nd.nubip.edu.ua/2005-1/05klomin.pdf>.

42. Гриценко С. П. Латинська мова для студентів-агробіологів : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С. П. Гриценко, О. Ю. Балалаєва. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с. (*з грифом МОН України*).

43. *Lingua Latina veterinaria* : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / С. П. Гриценко, Т. Б. Гриценко, І. І. Вакулик, О. Ю. Балалаєва. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 544 с. (*з грифом МОН України*).

44. Hrytsenko S.P. Latin language for the students-agrobiologists : manual / S. P. Hrytsenko, O. Y. Balalayeva. – K. : Tcentr uchbovoi literatury, 2008. – 240 p. (*з грифом МОН України*).

45. Latin language for veterinary students : the manual for students of higher educational institutions / S. P. Grytsenko, T. B. Grytsenko, I. I. Vakulyk et al. – The 2nd added edition. – Kiev : Tcentr uchbovoi literatury, 2008. – 532 p. (*з грифом МОН України*).

Співавтори: О. Ю. Balalayeva, Т. М. Mysura.

46. Гриценко С. П. Латинська мова для студентів рибогосподарського факультету : метод. посібник / С. П. Гриценко, І. І. Вакулик, О. Ю. Балалаєва. – К. : ВПЦ «НУБіП України», 2010. – 190 с.

47. Балалаєва О. Ю. Латинська мова для студентів агрономічного та плодоовочевого факультетів : навч.-метод. посібник / О. Ю. Балалаєва, І. І. Вакулик. – К. : Фітосоціоцентр, 2011. – 324 с.

48. Балалаєва О. Ю. Латинська мова : довідник для студ. спец. «Водні біоресурси та аквакультура» / О. Ю. Балалаєва, І. І. Вакулик. – К. : Фітосоціоцентр, 2012. – 228 с.

49. Балалаєва О. Ю. Елементарний курс латинської мови та основи ботанічної термінології : навч.-метод. посібник / О. Ю. Балалаєва, І. І. Вакулик. – К. : Alex Print, 2012. – 76 с.

50. Балалаєва О. Ю. Латинсько-українсько-російсько-англійський словник ветеринарно-медичних термінів : для студ. вищ. навч. закл. : [у 2 т.] / О. Ю. Балалаєва, І. І. Вакулик. – 2-е вид., доп. – К. : ВПЦ “НУБіП України”, 2012. – Т. 1 : Лат.-укр.-рос.-англ. – 324 с. (з грифом МОН України).

51. Балалаєва О. Ю. Латинсько-українсько-російсько-англійський словник ветеринарно-медичних термінів : для студ. вищ. навч. закл. : [у 2 т.] / О. Ю. Балалаєва, І. І. Вакулик. – 2-е вид., доп. – К. : ВПЦ “НУБіП України”, 2012. – Т. 2 : Рос.-укр.-лат.-англ. – 432 с. (з грифом МОН України).

52. Балалаєва О. Ю. Латина і мови для спеціальних цілей: pro et contra / О. Ю. Балалаєва // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького національного університету : зб. наук. праць. – Кривий Ріг : ЦЕНТР-ПРИНТ, 2012. – Вип. 7. – С. 285–292.

53. Балалаєва О. Ю. Викладання латини у дзеркалі професійної лінгводидактики / О. Ю. Балалаєва // Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – Хмельницький : ХІСТ, 2012. – № 6. – С. 15–19.

54. Балалаєва О. Ю. Становлення методики викладання латинської мови у вищій професійній школі / О. Ю. Балалаєва // Педагогічний альманах : зб. наук. праць. – Херсон : Херсонська академія неперервної освіти, 2012. – С. 261–266.

55. Тверезовська Н. Т. Дидактичні аспекти модернізації засобів навчання в умовах інформатизації освіти [Електронний ресурс] / Н. Т. Тверезовська, О. Ю. Балалаєва // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 108.1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdruP_2013_1_108_32.pdf.

56. Вакулик І. І. Елементарний курс латинської мови та основи ветеринарно-медичної термінології : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / І. І. Вакулик, О. Ю. Балалаєва. – К. : Фітосоціоцентр, 2013. – 660 с. (з грифом МОН України).

57. Балалаєва О. Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посібник / О. Ю. Балалаєва, І. І. Вакулик. – Вид. 3-е, стереотип. – К. : НУБіП України, 2014. – 374 с. (з грифом МОН України).

58. Балалаєва Е. Ю. Электронный словарь: сущность, структура, классификации [Електронний ресурс] / Е. Ю. Балалаєва // Современная педагогика. – 2014. – № 4. – Режим доступу : <http://pedagogika.snauka.ru/2014/04/2238>.

59. Балалаєва Е. Ю. Электронные ресурсы для изучения латыни [Електронний ресурс] / Е. Ю. Балалаєва // Психология, социология и педагогика. – 2014. – № 4. – Режим доступу : <http://psychology.snauka.ru/2014/04/2978>.

60. Балалаєва Е. Ю. Реализация принципа наглядности в электронных средствах обучения [Електронний ресурс] / Е. Ю. Балалаєва // Гуманитарные научные исследования. – 2014. – № 7. – Режим доступу : <http://human.snauka.ru/2014/07/7351>.

61. Балалаєва Е. Ю. Особенности методики преподавания латинского языка на факультетах агробиологического профиля [Електронний ресурс] / Е. Ю. Балалаєва // Филология и литературоведение. – 2014. – № 7. – Режим доступу : <http://philology.snauka.ru/2014/07/855>.

62. Балалаєва О. Ю. Практикум з латинської мови для студентів-ветеринарів / О. Ю. Балалаєва, І. І. Вакулик. – К. : НУБіП України, 2014. – 100 с.

63. Балалаєва Е. Ю. Положительные и отрицательные аспекты электронных учебных изданий [Электронный ресурс] / Е. Ю. Балалаєва // Современные научные исследования и инновации. – 2014. – № 8. – Режим доступа : <http://web.snauka.ru/issues/2014/08/36423>.

64. Балалаєва Е. Ю. Функциональные особенности печатных и электронных средств обучения [Электронный ресурс] / Е. Ю. Балалаєва // Психология, социология и педагогика. – 2015. – № 5. – Режим доступа : <http://psychology.snauka.ru/2015/05/4936>.

65. Балалаєва О. Ю. Навчання граматики латинської мови студентів-ветеринарів за допомогою електронного посібника / О. Ю. Балалаєва // ScienceRise. – 2015. – Т. 9, №1 (14). – С. 74–78.

АНОТАЦІЇ

Балалаєва О. Ю. Проектування електронних посібників з латинської мови для вищих аграрних навчальних закладів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті. – Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, Київ, 2016.

Наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми наукового обґрунтування проектування електронних посібників з латинської мови для вищих аграрних навчальних закладів. Запропоновано та теоретично обґрунтовано специфічні принципи проектування електронних посібників – «функціональної детермінованості» та «комплементарності». Розроблено модель проектування електронного посібника як засобу підвищення ефективності навчання латинської мови студентів аграрних ВНЗ і модель його використання. На основі останньої розроблено відповідну методику використання електронного посібника у навчанні латинської мови студентів аграрних ВНЗ, ефективність якої порівняно із традиційною доведено експериментальним шляхом.

Ключові слова: електронний посібник, проектування, принципи проектування електронних посібників, латинська мова, вищі аграрні навчальні заклади.

Балалаєва Е. Ю. Проектирование электронных пособий по латинскому языку для высших аграрных учебных заведений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.10 – информационно-коммуникационные технологии в образовании. – Институт информационных технологий и средств обучения НАПН Украины, Киев, 2016.

Приведены теоретическое обобщение и новое решение проблемы научного обоснования проектирования электронных пособий по латинскому языку для высших аграрных учебных заведений.

На основе анализа психолого-педагогических и нормативно-правовых источников выявлено отсутствие единой общепринятой дефиниции понятия

«электронное пособие», а также нечеткое разграничение понятий «электронное пособие» и «электронный учебник», которые в научных исследованиях часто употребляются в отношениях тождества, пересечения и подчинения. Уточнена сущность понятий: «электронное пособие» – размещенное на электронном носителе или в компьютерной сети электронное издание, предназначенное для помощи в практической деятельности или овладении учебной дисциплиной, которое обеспечивает реализацию определенных звеньев дидактического цикла (изложение теоретического материала, организацию применения полученных знаний, формирование умений и навыков, контроль) посредством информационных технологий и не может быть трансформировано в бумажный аналог без потери дидактических свойств; «электронное учебное пособие» – размещенное на электронном носителе или в компьютерной сети электронное издание, дополняющее или частично (полностью) заменяющее учебник в изложении учебного материала по определенной дисциплине, которое обеспечивает реализацию всех звеньев дидактического цикла посредством информационных технологий и не может быть трансформировано в бумажный аналог без потери дидактических свойств.

Проектирование электронного пособия рассматривается как многоаспектный и многоуровневый процесс создания научно обоснованного и экспериментально подтвержденного проекта электронного пособия с прогнозируемыми дидактическими свойствами, способствующими повышению эффективности обучения. Определены основные принципы проектирования электронных пособий по латыни для аграрных вузов: системного подхода, общедидактические, специфические и лингвопрофессиональные.

Разработана модель проектирования электронного пособия как средства повышения эффективности обучения латинскому языку студентов аграрных вузов, которая имеет универсальный характер и может служить основой для создания электронных пособий по иностранным языкам. Модель содержит четыре взаимосвязанных блока: целевой, содержательный, процессуально-технологический и оценочно-результативный. Определены педагогические условия эффективной реализации модели: учет при проектировании электронного пособия дидактических рисков, выбор оптимального вида электронного пособия для обеспечения учебного процесса на конкретном этапе изучения дисциплины, обеспечение реализации в электронном пособии мотивационной функции, комплексное использование электронных и традиционных средств обучения.

Модель применения электронного пособия в обучении латинскому языку студентов аграрных вузов целесообразно разрабатывать как систему взаимосвязанных компонентов, объединенных в блоки: целевой (фиксирует цели и задачи использования пособия), содержательный (на основе положений системного, компетентностного, деятельностного, личностно ориентированного и технологического подходов, лингвопрофессиональных и методических принципов обучения классическим языкам, принципа комплексного использования традиционных и инновационных компьютерно ориентированных средств, методов обучения и форм организации образовательного процесса конкретизирует использование электронного пособия в обучении фонетики и грамматики

латинского языка, а также профессиональной терминологии в соответствии с нормативно заданным содержанием обучения); технологический (базируется на комплексном использовании традиционных и компьютерно ориентированных средств, методов обучения и форм организации образовательного процесса, фиксирует функции средств обучения, взаимодействие субъектов обучения с электронным пособием, виды упражнений как основного практического метода) и оценочно-результативный (содержит критерии эффективности обучения с помощью электронного пособия для определения соответствующего уровня и общей оценки достижения планируемого результата).

Предложенная модель применения электронного пособия в обучении латинскому языку может служить основой для разработки соответствующей методики, основными компонентами которой являются: цель, задачи, содержание, методы и средства обучения, формы организации образовательного процесса, критерии и уровни эффективности использования электронного пособия.

Экспериментальная проверка доказала преимущество данной методики обучения латыни по сравнению с традиционной по мотивационному, когнитивному и деятельностному критериям. Экспериментальные данные подтвердили практическую действенность модели и гипотезу исследования, согласно которой организация процесса обучения на основе методики использования электронного пособия, спроектированного по разработанной модели, способствует повышению эффективности обучения латыни студентов аграрных вузов.

Ключевые слова: электронное пособие, проектирование, принципы проектирования электронных пособий, латинский язык, высшие аграрные учебные заведения.

Balalaieva O. Yu. Design of Electronic Textbooks in Latin Language for Higher Agricultural Educational Institutions. – Manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.10 – Information and Communication Technologies in Education. – Institute of Information Technologies and Learning Tools of NAPS of Ukraine, Kyiv, 2016.

Theoretical generalization and new solution to the problem of scientific substantiation of electronic textbooks in Latin language for higher agricultural educational institutions design are presented in the thesis. New specific principles of electronic textbooks designing – «functional determination» and «complementarity» – are proposed and theoretically grounded. The model of electronic textbook designing as a tool of improving the effectiveness of students of agricultural higher educational institutions training and its using model were theoretically substantiated and developed. The methodology of electronic textbook using was developed. The experimental test has proved the advantage of methodology teaching Latin language efficiency with the use of the e-textbook compared with traditional one.

Keywords: electronic textbook, design, principles of electronic textbooks design, Latin language, Higher Agricultural Educational Institutions.